

מעדני כת

משיעוריו של הגאון רבי נפולען הכהן קופשיץ שליט"א

פרשת ויקהל פקודי החודש תשפ"ג שנה רביעית ג'ליון 181

בענין מי שהתחיל במצוה דרבנן ונסתפק האם קיימה כדין האם יש לו לחזור ולקיים באופן שייצא יד"ח בודאי

יבואר דטעם המחלוקת אם ספק דברי קבלה לחומרא

והנה בעיירות הספיקות קוראים גם ב"ד וגם ב"ט כמבואר בגמ' דחזקיה קרא בטבריה ב"ד ובט"ו, וכן פסקו הרמב"ם והשו"ע, אבל הרמב"ן הר"ן רשב"א ריטב"א סברי דמדינא אין צריך לקרוא בשניהם משום דספק דרבנן לקולא וקוראים ב"ד לבד ויוצאים וחזקיה החמיר לעצמו וקרא גם ב"ט, דא"א שלא לקרוא בשניהם מחמת ספק שהרי נמצא שלא קיים מצוותו לגמרי, אבל מ"מ אם קרא ב"ד יצא דספק דרבנן לקולא, ואולי בזה נחלקו האם דברי קבלה הוי כד"ת, או דחשיב ככל דין דרבנן.

יבואר דנחלקו אם ספק פירסומי ניסא לחומרא גם דרבנן

ועוד י"ל דנחלקו אם ספק פירסומי ניסא לחומרא אפי' שאינו אלא מדרבנן, ומצינו כן דיש להחמיר טפי בפירסומי ניסא, דהנה נחלקו ב' תירוצים בגמ' בשבת דף כ"א האם יש להדליק נר חנוכה אחרי שכלתה רגל מן השוק, ובתוס' כתבו להדליק בלא ברכה, והק' הפר"ח סימן תרע"ב מ"ט מחייב להדליק הא ספק דרבנן לקולא, ותי' דכיון דהוי ספק פירסומי ניסא יש לו להחמיר, וא"כ יש לומר דבהך מלתא נחלקו הרמב"ם והרמב"ן האם אמרינן ספק פירסומי ניסא לחומרא דלדעת הרמב"ם יש להחמיר ולכן מדינא ס"ל דקורין ב"ד ובט"ו, אבל הרמב"ן ודעימיה סברי דאין להחמיר וספק דרבנן לקולא.

ולפ"ז ה"ה לענין ד' כוסות לדעת הרמב"ם דס"ל דספק פירסומי ניסא לחומרא ניהא האי טעמא דמחמירים בספיקות של ד' כוסות ולא אמרינן בהו ספק דרבנן לקולא כיון דהוי ספק בפירסומי ניסא.

יבואר שיטת רבינו יונה בברכות דהיא דהתחיל במצוה לא אמרינן ספק דרבנן לקולא

אמנם יש לדון לבאר טעם אחר להחמיר בספיקות דרבנן הנ"ל, דהנה איתא במשנה בברכות דף ט"ז דאם אינו יודע היכן אוהו בק"ש כמו שאינו יודע באיזו וכתבתם הוא עומד חוזר לפרשה ראשונה, והיינו למקום שספק לא אמר, והק' רבינו יונה שם מ"ט עליו לחזור מספק דהא למ"ד ק"ש דרבנן בספק אם קרא כלל אינו חוזר וכן פרשה שניה דרבנן מ"ט עליו לחזור למקום שספק לא קרא, ותרין רבינו יונה דכיון דכבר התחיל לק"ש כה"ג לא אמרינן ספק דרבנן לקולא.

ומבוי מדברי רבינו יונה יסוד גדול דכל הדין דספק דרבנן לקולא לא נאמר אלא במקום שהוא מסופק מעיקרו על המצוה, אבל במקום שכבר התחיל במצוה חייב להשלימה ולצאת מידי כל הספיקות, וכה"ג לא אמרינן דספק דרבנן לקולא דלא הטריחוהו לצאת מן הספק מעיקרא אבל בשעה שכבר התחיל במצוה מחוייב לגומרה.

ולפ"ז לענין קריאת המגילה היכא דנתעורר ספק באמצע קריאתה יש להחמיר לקרוא שוב ולצאת מן הספק ולא נימא כה"ג ספק דרבנן לקולא, ורק היכא דמעיקרא יש ספק כמו לענין עיירות המסופקות האם קורין ב"ד או ט"ו שייך לומר ספק דרבנן לקולא.

וכמו כן י"ל לענין ד' כוסות דכיון דהתחיל בראשונה יש לו להחמיר בשנייה לצאת ידי ספיקות שנתעוררו לו, אבל לפ"ז בספק על הכוס הראשונה אינו מחוייב לחזור

הנה לענין ד' כוסות נסתפקו בגמ' אי בב' כוסות ראשונות צריך להסב או בב' כוסות אחרונות, והיכא דצריך להסב אם לא הסב אינו יוצא יד"ח כמו שהוכיחו התוס' והרא"ש מהא דהשמש שאכל כזית כשהוא מיסב יצא, משמע דבלא הסיבה לא יצא, ואמרו בגמ' השתא דאיתמר הכי ואיתמר הכי כולהו בעי הסיבה, ולדעת הראב"ה כהיום דאין דרך להסב אין ההסיבה לעיכובא, והרמ"א כתב דהנשים סמכו על דברי ראב"ה שאינם מסיבים, וכ"כ הרמ"א סימן תע"ב דבב' כוסות אחרונות אם לא היסב יש לסמוך על הראב"ה ואינו צריך לחזור ולשתות כיון שאם יחזור וישתה צריך לברך שנית בפה"ג ונראה כמוסיף על הכוסות, אבל בב' כוסות ראשונות שיכול לשתות שנית בלא ברכה צריך לחזור ולשתות בהסיבה ולא יסמוך על הראב"ה דיצא יד"ח בלא הסיבה.

ולכא'ו יש להעיר בזה דהא ספק זה הוא ספק דרבנן דמצות ד' כוסות הוא תקנת חז"ל שתיקנו כנגד ד' לשונות של גאולה, וא"כ הוי ספק דרבנן ומדוע אם שתה בלא הסיבה עליו לחזור ולשתות בהסיבה, ומאי שנא מכל ספק דרבנן לקולא דכל מקום, והיה מקום לומר דכה"ג אמרו בגמ' ע"ז דף ל"ו דבספק אם צריך טבילה מדרבנן אמרו שם **איכא מים בנהרא וזילו טבולו**, דמה שאינו מירחא ראוי להחמיר גם דרבנן, וכ"ז לרווחא דמלתא לצאת יד"ח בודאי ולא להכנס לספיקות, אבל מ"מ כל שאינו כ"כ דבר קל לחזור ולשתות עוד כוסות של יין אפשר דבזה לא אמרינן איכא מיא בנהרא וזילו טבולו.

יבואר דמשנ"ב כתב להחמיר בב' כוסות ראשונות לשתות שוב בכדי רביעית

וכהאי גוונא יש להעיר נמי, בהא דלענין שיעור זמן שתית הכוסות דצריך לשתות מכל כוס מלוא לוגמיו, נחלקו האחרונים האם הוא בכדי אכילת פרס (שהוא לערך שיעור ב' דקות) או כדי שתית רביעית (שהוא כשיעור שתיה בב' לגימות בלא הפסק), וכתב המשנ"ב סימן תע"ב ס"ק ל"ד דבב' כוסות ראשונות שיכול לשתות עוד ואינו נראה כמוסיף על הכוסות אם שתה כשיעור כדי אכילת פרס יש לו לחזור ולשתות שוב בכדי שיעור רביעית בכדי לצאת לכל השיטות, וצ"ב כנ"ל מ"ט לא נימא דספק דרבנן לקולא אחרי שכבר שתה בכאכ"פ שאין לנו אלא ספק דרבנן אם יצא יד"ח למה צריך להחמיר ולחזור ולשתות שנית בלא שהיה.

יבואר לענין קריאת המגילה במסופק האם שמע דבר שיש בו שינוי משמעות אם יצא

עוד יש לדון כה"ג לענין קריאת המגילה, דהנה הדין הוא דאין מדקדקין על קריאתה אם קרא שלא בדקדוק אבל בתנאי שלא היה בו שינוי משמעותי, אבל במקום שיש בו שינוי משמעותי חוזר, וכמו בקרא 'מתנות לאבינו', ולא נשמע לציבור המ"ם של 'אבינוים' דכה"ג כתב הרא"ז שלא יצא יד"ח כיון ששינה את המשמעות שהרי המשמעות של אבינוי היינו אביון אחד שלו, ואבינוים המשמעות היא ב' אביונים. **ובכה"ל** סוף סימן תר"צ החמיר אם לא שמע תיבה אחת אפי' שאינו משתנה העניין בזה דחיישינן לדעת הרבה ראשונים דס"ל דכל שלא שמע תיבה אחת לא יצא יד"ח.

והנה במקום שמסופק האם שמע את המ"ם של האביונים, לכא'ו היה מקום לומר ספק דרבנן לקולא, אלא דזה תלוי האם קריאת המגילה הוי חיוב מדברי קבלה וא"כ יש להחמיר בה כשל תורה, או דאינו חשוב אלא כמצוה דרבנן.

^א ונשאלתי בקרא במקום 'בגתן ותרש' היה נשמע 'בקתן ותרש' וכדו', בזה נראה שבאמת קרא בג' אלא שהג' אינו נשמע כל כך ובודאי יצא יד"ח.

^ב בעניין מגלה שהיה ספק אם תפירותיה אינם כדין אם צריך לחזור לקרוא ושמעתי במעשה בביהכ"נ בעיר ביתר שכשהגיעו קרוב לסוף המגילה ראו שהוריעה אינה תפורה כדין אלא נשארו ב' תפירות, והספק היה האם התפירות נפרמו בשעת הקריאה או שמעיקרא היתה המגילה פסולה ולא יצא יד"ח והיה מקום לומר חזקת כשרות נימא שהתפירות נפרמו אחר הקריאה אבל באותו ספק לא היה אפשר לומר חזקה שהמגילה היתה כשירה עד עתה משום שראו שהדבר לא נעשה עתה והיה נראה שנעשה קודם ולא ידוע מאיזה זמן, ועיינו רשב"א חולין דף נ' שכתב דכה"ג לא אמרינן חזקה ולכן חזרו וקראו מתחלת המגילה, ואע"פ שלא היה אלא ספק מכל מקום משום דכבר התחילו בקריאת המגילה תו לא אמרינן דספק דרבנן לקולא.

יבואר שאם נמצא שאין המגילה תפורה כדין מכל מקום יכול לצאת בתחלת קריאתה משום קורא מקצתה על פה

הנה במה שקראו שנית כל הקריאה לכאורה לא היו צריכים לזה שהרי תנינא הוי בה אותיות מטושטשות וקראה הקורא כמתורגמן המתרגם כל שלא היה יותר מחציה יצא והכי נמי היו יוכלים לחזור לקרוא מחצי המגילה ואילך והיו יוצאין יד"ח.

אכן בכה"ל סימן תר"צ כתב בשם הבגדי ישע שאם קרא על פה תחלת המגלה או עניין שלם לא יצא כמו שכתבו הראשונים שאם היתה המגילה מחוקה בתחלתה או עניין שלם מחוק המגילה פסולה והכי נמי בקרא תחלת המגלה על פה לא יצא ולדבריו היה צריך לחזור ולקרוא המגלה מתחלה אמנם בבאור הלכה סימן תרצ סעיף ג' כתב בעניין הדין שאם מחוק המגלה בתחלתו המגלה פסולה וז"ל עיין במ"ב דבכל זה הטעם דבעינן שיקרא מתוך ספר ואם חסר מתחלתו או שחסר באמצע ענין שלם אף שהוא רק מקצתו לא מקרי ספר ולפ"ז נראה פשוט דזה שייך דוקא לענין אם השמיט מתוך הספר ולאפוקי לענין קריאה בע"פ דיצא במקצתו אין לחלק בזה ובבגדי ישע ראיתי שהחמיר בזה, ולא נראה כלל וכן מוכח מוסתית כל הפוסקים שכתבו דמקצתו כשר ולא חילקו בזה אה"כ מצאתי כדברי במטה יהודה, עכ"ל, ולדבריו לא היו צריכים לחזור ולקרוא אלא מחצי המגילה והלאה.

ולשנות כיוון דאכתי לא התחיל בחיוב, ויל"ע.

ואע"פ דאמרינן דכל כוס הוי מצוה בפ"ע, אין הכוונה דהוי מצווה בפ"ע לגמרי שאינה שייכת למצוה של הכוס הראשונה, אלא דהוי מצוה בפ"ע דאין הכוסות מעבכין זו את זו, אבל מ"מ לכתחילה צריך לשנות כולן וכששונה כולם הרי מצוותה היא בשלימות, וא"כ אם התחיל בשתיית אחד מהן חשיב שהתחיל במצוה ועליו להשלים את החיוב, ויעוי' בזה במשנ"ת לענין שנים מקרא וא"ת האם חשיב שהתחיל במצוה, יעוי' בגליון 174.

יבואר טעמא דמלתא דבהתחיל לא ספק דרבנן לקולא

אכן יש לדון בטעם הדבר שכתב רבינו יונה דבהתחיל יש לו להחמיר ולא נימא ספק דרבנן לקולא, הצ"ח בברכות דף ט"ז וכן כ' הגר"ש איגר דהטעם משום נדר, דכיון דהתחיל את המצוה הרי הוא כאילו נדר לקיים אותה, וכיון דהוי ספק אם מקיים אותה הוי ספק דאורייתא ויש לו להחמיר דהוי ספק בקיום הנדר, אמנם זהו חידוש גדול לומר דהוי נדר.

אמנם ברעק"א בגליון השו"ע סימן ס"ז וכן משמע בפרמ"ג ובפר"ח דהגדר הוא דכל שעדיין לא סיים המצוה כיון דמחויב לעשות המצוה עליו לקיימה בשלימות, דהנה במג"א סי' ס"ז לענין הדין דספק אם קרא ק"ש חוזר וקורא כיון דס"ל דק"ש דאורייתא, והביא דבית הלל חמדות כתב דאם ברי לו שקרא פסוק ראשון ומסופק האם קרא שאר ק"ש או לא קרא דאורייתא חוזר דהוי ספק דרבנן, והדר דינא כמו למ"ד ק"ש דרבנן דספק דרבנן לקולא ואינו חוזר וקורא, ותמה המג"א על דבריו דכיון דהתחיל בק"ש הרי הוא מחויב להשלים בודאי וכמו שפסק השו"ע בס"ד דאם קרא וטעה יחזור למקום שטעה.

וכתב רע"א (בס"ז) ליישב דברי הלחם חמדות דהכא שאני מהא דס"ד לענין קרא וטעה, דהכא ברי לו שקרא פסוק ראשון של שמע והספק שלו האם סיים כל הק"ש או שלא המשיך כלל מפסוק ראשון, ובכה"ג שייך לומר דכיון דיש לו ספק האם הוא צריך לקרוא מפסוק ראשון ואילך או שאינו צריך לקרוא כלל דספק דרבנן לקולא, אבל בההיא דקרא וטעה איירי לענין מי שעומד בוכתבתו ואינו יודע באיזה וכתבתו הוא דבדאי עליו להמשיך מלמען ירבו, ומשום הכי יחזור למקום שטעה, וז"ל, 'והיה דס"ד צ"ל כיון דעדיין עוסק בק"ש צריך לתקן שיהיה הכל כראוי', עכ"ל.

ומבואר מדברי הרע"א דגדר החילוק הוא בין היכא דעליו להמשיך עוד בקיום המצוה בודאי, לבין היכא דהספק הוא האם קיים את המצוה או לא, ובאור"ש פ"א מהל' ק"ש ביאר בזה דהיכא דעליו להמשיך בודאי בקיום המצוה עליו לקיים את המשך המצוה בשלימות ולכן עליו לחזור למקום שטעה.

ולפ"ז נמצא דיש פ"מ בדין של רבינו יונה דגם במצוה דרבנן אם התחיל במצוה דאין כה"ג דין דספק דרבנן לקולא, דלדברי האחרונים דהטעם הוא משום נדר בכל גווני שהתחיל נימא הכי, אבל לדברי רע"א לא אמרינן הכי אלא היכא דעליו להמשיך בקיום המצוה דכה"ג יש לו להמשיך לקיימה בשלימות.

ולפי טעם רבינו יונה, יש סיבה חדשה להא דאם מסופק בד' כוסות דיחזור וישתה וכן בקריאת המגילה מלבד הטעמים דדברי קבלה ופירסומי ניסא, דכיון דהתחיל במצוה וגם צריך להמשיכה יש לו להמשיך לקיימה בשלימות באופן הלכתחילה ולכן עליו לחזור ולקרוא, או לשנות.

בענין שני ימים של ר"ח ושכח יעו"י במנחה של יום א' ואח"כ בתפלת התשלוזמין בליל ב' דר"ח טעה גם ושכח יעו"י

להתפלל, וכן הורה חכם אחד שליט"א.

יבואר הטעם שחזור להתפלל כשכח יעו"י בתפלת ר"ח

אבל לכאורה תלוי בפלוגתא הראשונים הנ"ל בשכח יעו"י במנחה של ר"ח וזכור במוצאי ר"ח אם מתפלל ערבית שתיים, דהנה בפשוטו יסוד פלוגתתם הוא בטעם הדין שאם שכח יעו"י בתפלתו צריך לחזור להתפלל, דלדעת חכמי פרובנציא שמתפלל ערבית שתיים בפשוטו הטעם דכיון שלא הזכיר יעו"י במנחה חשיב כאילו לא התפלל, ולהכי צריך לחזור ולהתפלל אע"פ שלא ישלים את הזכרת יעו"י שהחסיר במנחה, דתפלה חסירה לו, ועכשיו שמתפלל כיון שכבר עבר ר"ח הוי תפלה מעלייא גם כשאני מזכיר יעו"י, אבל לדעת רבינו יהודה לא חשיב כאילו לא התפלל והטעם שבעלמא חוזר כששכח יעו"י הוא רק כדי להשלים את הזכרת יעו"י, וא"כ במוצאי ר"ח שלא יוכל להשלים את הזכרת יעו"י אין טעם שיחזור להתפלל.

נמצא דלדעת חכמי פרובנציא הוא דחוזר להתפלל כששכח יעו"י הוא משום דחשיב כאילו לא התפלל וצריך לחזור להשלים תפלתו שלא התפלל, אבל לדעת רבינו

ולפ"ז היה צריך לחזור ולברך על קריאתה שהרי לא הוי לפניהם אלא מגילה פסולה. אכן יש לפקפק בזה דכיון דא"כ קריאת המגילה כשקורא חציה על פה א"כ שפיר מברך על קריאת מגילה על קריאה בעל פה שגם בזה בכלל מצוות קריאת המגילה שהרי מאחר שנקראת אגרת קורא אותה גם כשאני חשובה ספר ושפיר קורא על פה עד חציה וא"כ אפשר דיכול לברך גם כשאין המגילה לפניו.

וכבר נמצא שמברך על קריאת מגילה גם בלא מגילה כשירה כמו שנהגו לברך על קריאת שאר מגילות גם כשאני כתובה על קלף כמבואר במהר"ל הובא במג"א סימן ת"צ סק"ט, והכי נימי יוכל לברך על מה שאין צריך לקרות מותר המגילה וצ"ע.

יבואר אם כשחוזרים וקוראין מתוך מגילה כשירה אם צריכים לחזור ולברך והנה אם היו צריכים לחזור ולברך על המגילה לכאורה למשנ"ת דתחלת הקריאה היתה בכשרות הרי בהכרח חלה על תחלת קריאתה ואע"פ שמה שקרא אחר חציה היהת קריאה שאינה יצא בה יד"ח והוי הפסק מכל מקום כל שהתחיל לקרוא והפסיק אינו חוזר ומברך כמבואר בהא דמפסיק במגילה מפני הכבוד ומוציא היראה כמבואר בגמ' ברכות דף י"ד ואינו חוזר ומברך וע"כ דכל שהתחיל במצוה אע"פ שלא קיימה לא הוי הפסק והואר"ך בזה בגמ' קמא א"ח סימן מ"א.

אמנם שמעתי מיידידי הגאון ר' מנחם מנדל לובין שליט"א שכל שאין המגילה לפניו אינו יכול לברך עליה שמאחר ואין יוצאין בקריאה בע"פ כל שאין מגילה לפניו לא שייך לברך על מקרא מגילה,

יהודה הא דחור הוא רק כדי להשלים את הזכרת יעו"י ובשביל זה הוא צריך גם לחזור להתפלל כדי שיוכל לומר יעו"י.

יבואר אם שכח להזכיר בתפלת התשלומין בליל ב' דר"ח יעו"י אם צריך לחזור

ולפ"ז בנידון דידן שנוכח בליל ב' דר"ח שלא אמר יעו"י במנחה של יום א' של ר"ח והתפלל ערבית שתיים ושכח שוב להזכיר בתפלת התשלומין יעו"י, לדעת חכמי פרוכניציא דהטעם שחזרו על תפלתו הוא משום שחשיב כאילו לא התפלל והרי הוא צריך להשלים תפלתו, וא"כ בלילה שאין מקדשין את החודש בלילה שפיר הוי תפלה גם בלי הזכרת יעו"י ונמצא שהשלים את תפלתו שחיסר, אבל לדעת רבינו יהודה שהטעם שחזרו להתפלל הוא רק כדי להשלים את הזכרת יעו"י א"כ הכא ששכח להזכיר יעו"י בתפלת התשלומין נמצא שאכתי לא השלים את הזכרת יעו"י של מנחה וא"כ אכתי רמיא עליה חיובו שצריך להשלים את הזכרת יעו"י, והרי הוא צריך שוב להתפלל.

ונמצא לפ"ז דאף דבשכח יעו"י במנחה של ר"ח ונוכח במוצאי ר"ח בזה דעת רבינו יהודה שאינו חוזר, ודעת חכמי פרוכניציא שחזרו, וא"כ בנידון הנ"ל בשני ימים של ר"ח ושכח יעו"י במנחה של יום א' ונוכח בליל ב' דר"ח ושכח בתפלת התשלומין יעו"י יהיה נפ"מ להיפך, דלדעת רבינו יהודה חוזר להתפלל שהרי אכתי לא תיקן חסרונו ולדעת חכמי פרוכניציא אינו חוזר שהרי מה שחיסר תפלה כבר השלימו בתפלה זו ובתפלה זו אין ההזכרה מעכבת, וכמשנ"ת.

אלא הדיה מקום לומר דגם לדעת חכמי פרוכניציא שהטעם שחזרו הוא משום דחשיב כאילו לא התפלל מ"מ מודו דגם בשביל להשלים הזכרת יעו"י הוא סיבה לחזור

וא"כ הכא שלא השלים עדיין את הזכרת יעו"י גם לדבריהם צריך לחזור ולהתפלל כדי להשלים את הזכרת יעו"י.

יבואר אם לא התפלל מנחה ביום א' דר"ח ושכח להזכיר יעו"י בתפלת התשלומין בליל ב'

אולם לכאורה מוכח דאינו צריך לחזור, דהא במ"ב בס"ק ק"ח ס"ק כ"ו כתב דהיכא דר"ח הוא שני ימים ושעה ולא התפלל מנחה ביום א' של ר"ח דצריך להתפלל בליל ב' דר"ח ערבית שתיים, ושעה ולא הזכיר בתפלה השניה שהיא לתשלומין מנחה יעו"י אינו חוזר, כיון דאפי' בעיקר התפלה דערבית א"צ לחזור בשביל יעלה ויבא ק"ו מה שהוא עכשיו לתשלומין, וא"כ מאי גרע אם התפלל כבר מנחה אלא ששכח להזכיר בה יעו"י ושכח אח"כ להזכיר בתפלת התשלומין יעו"י דיצטרך לחזור, דהרי לדעת חכמי פרוכניציא הרי חשיב כלא התפלל כלל וא"כ כיון שהתפלל ערבית שתיים והשניה עלתה לו לתפלה תו אינו צריך לחזור ולהתפלל וכי בשביל להתפלל מנחה זה גורם לו שיצטרך לחזור, אלא ודאי דגם בזה אינו חוזר.

שוב הראינו בבאר היטב בס"ק ק"ח ס"ק י"ז דכתב דאם שכח יעו"י במנחה של יום א' של ר"ח ואח"כ התפלל ערבית שתיים ושכח בתפלת התשלומין להזכיר יעו"י דאינו חוזר, ודימה זאת למה שכתבו האחרונים [שהביא המ"ב הנ"ל] דאם שכח להתפלל מנחה ביום א' דר"ח ואח"כ כשהתפלל ערבית שתיים שכח להזכיר יעו"י בתפלת התשלומין דאינו חוזר וה"נ כשכח רק להשלים חסרון הזכרת יעו"י אינו חוזר. אך יש להעיר דלכאורה דין זה תלוי במחלוקת רבינו יהודה וחכמי פרוכניציא וכמשנ"ת, וא"כ הו"ל למימר דיתנה בנדבה ויחזור להתפלל כמו שפסק השו"ע בס"ק ק"ח ס"י.

בעניין קריאת זכור לחולה שאין קוראין לו אלא עולה אחד

והיינו טעמא דכיון שימי שלישי ורביעי אינם ימי קריאה אין צריך לקיים בהם תקנת קריאת התורה שצריך ג' קרואים, וכ"כ לבאר בפסקי הרי"ד שם. והעירנו לזה הגאון רבי ברוך אברהם פיינשטיין שליט"א.

והנה אף דרבי יוסי פליג על זה, ולכאורה היה אפשר לומר דבזה גופא פליג רבי יוסי על ת"ק דאין קריאת התורה בפחות מג' קרואים, דלעולם בעי' ג' קרואים, מ"מ י"ל דגם רבי יוסי מודה לת"ק דאיכא קריאת התורה בעולה אחד בלבד אלא דס"ל דלא פלוג רבנן בתקנות של קריאת התורה, וכשתקנו לקרות בתורה אף בימים שאינם ימי קריאה בעי' ג' קרואים, אבל הוא מודה לת"ק דשייך קריאת התורה של עולה אחד.

ובאמת מצינו עוד שתי מקומות דיש קריאת התורה בברכה של עולה אחד, חדא, בקריאת הפרשה של הכהן גדול ביום"כ שפוסק הרמב"ם בפ"ג מה' יוה"כ הי"א וז"ל בעת שקורא מברך לפניו ולאחריה כדרך שמברכין בביהכ"נ וכו', והרי התם אינו קורא אלא הכהן גדול בלבד, ועוד מצינו במצות הקהל שהמלך קורא לפני העם הפרשיות, וכ' הרמב"ם בפ"ג מה' חגיגה ה"ד וז"ל והמלך מקבל וכו' ופותר ורואה ומברך כדרך שמברך כל קורא בתורה בבית הכנסת וקורא הפרשיות שאמרנו עד שהוא גומר וגו' ולמברך לאחריה כדרך שמברכין בבתי כנסיות וכו' והרי התם ג"כ אין קורא אלא המלך בלבד, ומבואר דיש קריאת התורה בברכה של עולה אחד.

יבואר דבב"ק דף פ"ב פליג בגמ' שתי לישנות מה היה תקנת משה

אך בטורי אבן במגילה דף כ"ב ב' כתב לבאר בב' אופנים במאי פליג ת"ק ורבי יוסי הנ"ל לענין ת"ב שחל בשלישי ורביעי, והאופ"א ב' לבאר [וכ' על זה שהוא עיקר] דפליג בהני תרי לישני דאיתא בב"ק דף פ"ב, דאהא דאמר דאמר התם דעזרא תיקן שיהו קורין בתורה בב' וה' פריך והא מעיקרא תיקן הכי בימי משה כדי שלא ילכו ג' ימים בלא תורה, ומשני מעיקרא תיקן חד גברא ג' פסוקים, א"נ תלתא גברי ג' פסוקים, וא"כ י"ל דבתשעה באב דעזרא לא תיקן כלום סגי למיעבד כעיקר תקנת משה, ות"ק סבר כלישנא קמא דמשה תיקן חד גברא ותלתא פסוקי ולהכי בת"ב עבדינן הכי חד גברא ותלתא פסוקי, ורבי יוסי סובר כלישנא בתרא שם דמשה תיקן תלתא גברי ג' פסוקי ולהכי גם בת"ב א"י אפשר לפחות מתלתא גברי, ולפ"ז נמצא דלמאי דק"ל כרבי יוסי אין קריאת התורה בפחות מתלתא גברי.

ובאמת יעו"י בשו"ת מהר"ם שיק או"ח תשו' ס"א דבתו"ד כתב דמספקא ליה היכא שא"א לקרות ג' קרואים אם לא יקראו כלל וכתב שזה תלוי בב' תירוצי הגמ' בב"ק הנ"ל מה היה תקנת משה, דתירוצ' קמא דתקנת משה היה לקרוא חד גברא ותלתא פסוקי א"כ כשא"א לקרות ג' קרואים יקראו רק חד גברא, דלכל הפחות יעשו כתקנת משה, אבל לתירוצ' בתרא בגמ' דמשה תיקן תלתא גברי ותלתא פסוקי א"כ א"א לפחות מתלתא גברי, וכתב ומכל מקום עדיין צריך לי עיון הדין הזה, ובעת לא מצאתי בפוסקים.

ולדברי הטו"א הנ"ל מבואר דרבי יוסי סובר כתירוצ' בתרא דאף לתקנת משה היה צריך לקרות תלתא גברי, והרי קיימ"ל כרבי יוסי, וא"כ א"א לפחות מתלתא גברי.

בגלוי העבר הובא להעיר בשם חכם אחד שליט"א על מה שנהגין לקרוא פרשת זכור לחולה בברכה אע"פ שאינו קורא כל הפרשה, דהרי תקנת קריאת התורה הוא לקרוא ג' קרואים ג' פסוקים לכל אחד וכל הקריאה לא תהיה פחות מעשרה פסוקים כמבואר בגמ' בב"ק דף פ"ב, וא"כ איך אפשר לברך על קריאה שאין קוראין בה רק עולה אחד וג' פסוקים, הא לא מצינו קריאה דכוותה, ואפשר שא"א לברך על קריאה זו.

וכתבנו ליישב המנהג דכיון שמצינו דתקנת משה רבינו היה לקרות רק חד גברא ותלתא פסוקי א"כ בקריאת פרשת זכור שהיא דאורייתא עבדינן כתקנת משה ושפיר אפשר לברך אפילו בעולה אחד.

והעירנו בזה כמה הערות, דמה שכתבנו להעיר על המנהג שקורין רק עולה אחד הראינו בברכי יוסף ס' תרפ"ה סק"ג דג"כ פשיטא ליה הכי דאין לקרות רק עולה אחד.

יב' מש"כ הברכי יוסף דאם קראו בפרשת החודש רק חד גברא הוי ברכה לבטלה

ואעתיק לשונו, וראיתי בשבת החדש שהיו בני אדם אצל האב"ל להתפלל, ודרשו שם, וביני וביני יצאו מבתי כנסיות כל בני העיר, ובאו עשרה מבתי האב"ל לבית הכנסת אחד, והוציאו ספר תורה, ועלה האחד וקרא בספר תורה פרשת החדש, וביד לפניה ולאחריה, והחזירו הספר תורה, ויצאו מבתי הכנסת. ובעיני לאו שפיר עבדו, חדא דהני דלא שמעי קרה"ת באותה שבת כלל, מאי אולמיה דפרשת החדש מתקנת נביאים לקרות בשבת בפרשת השבוע, דהם חששו לפרשת החדש ולא חיישו לסדר היום.

ותו, דהשתא היכן מצינו שיקרא חד גברא בספר תורה, וכיון שכבית הכנסת ההוא קראו שם ז' בסדר היום ופרשת החדש והפטרה, כדת מנה לעשות, הני דאתו השתא שהתפללו כבר, מי התיר להם שיעשו מילתא חדתא כי האי, וקרוב שיהיה ברכה העולה בספר תורה ברכה לבטלה, דלא תקון אלא ז' גברי, בסדר היום והחדש. וזה חדש ממש, חד גברא בפרשת החדש, ותו לא. וכו' והאר"ק להביא ראיה לזה וסיים וז"ל הדבר פשוט מאד בעיני דלא יעשה כן ולא שפיר עבדי אשר כבר עשוהו, עכ"ל.

והנה בוודאי אין בכוחנו להשיב הארי לאחר מיתה, אבל לדין י"ל דבענייני לקריאת פרשת זכור שאני דקריאתה מן התורה, וכיון שחייב לקרותה גם בלא תקנת משה בקריאת התורה של שבת להכי שפיר מצי לקרוא עולה אחד לקריאת זכור, וכבר הבאנו ראיה מתקנת משה שהיה לקרוא עולה אחד, ושפיר נקיים בקריאת זכור כתקנת משה.

יבואר דמצינו בגמ' קריאת התורה של עולה אחד

ובאמת מצינו כבר קריאת התורה של עולה אחד דאיתא בגמ' במגילה דף כ"ב ב' ובעתנית דף כ"ט ב' לענין ת"ב שאם חל להיות בשני ובחמישי קורין שלשה ומפטיר אחד, בשלישי וברביעי קורא אחד ומפטיר אחד, ר' יוסי אומר לעולם קורין שלשה ומפטיר אחד. והנה לדברי ת"ק מבואר דיש קריאת התורה של עולה אחד בלבד,

¹ ועיי' שם שיישב עפ"י את קושיית התוס' בברכות דף כ"ו שהקשו ל"ל טעמא דאין מקדשין את החודש בלילה תיפ"ל דשכח יעו"י בערבית אינו חוזר משום דתפלת ערבית רשות ותיורין הבאר היטב דנפק"מ למי שהתפלל בערבית תפלת השלמה דכה"ג מה שאינו חוזר הוא רק מטעמא דאין מקדשין את החודש בלילה.

אך יעו' במאירי בב"ש שם דנראה מדבריו דלא פליגי הני שתי תירוצים, אלא הכל תירון אחד, דמתקנת משה היה אפשר או לקרות תלתא גברי ותלתא פסוקי או חד גברא ותלתא פסוקי.

יבואר דמדברי הרמב"ם מבואר דאין קריאה בפחות משלשה אנשים

ולכא'ו יש לדקדק כן [דאין קריאה בפחות מתלתא גברי] בדברי הרמב"ם בהל' תפלה, דז"ל הרמב"ם בפ"ב מהל' תפלה ה"א, משה רבינו תיקן להם לישראל שיהו קורין בתורה בריבים בשבת ובשני ובחמישי בשחרית כדי שלא יהיו שלשה ימים בלא שמייעת תורה, ועזרא תיקן שיהו קורין כן במנחה בכל שבת משום יושבי קרנות, וגם הוא תיקן שיהו קורין בשני ובחמישי שלשה בני אדם ולא יקראו פחות מעשרה פסוקים.

ובהל' ג' כתב הרמב"ם וז"ל אין קורין בתורה בציבור בפחות מעשרה אנשים גדולים בני חורין, ואין קורין פחות מעשרה פסוקים, וידבר עולה מן המניין, ולא יהיו הקורין פחות מג' אנשים, ואין מתחילין בפרשה פחות משלשה פסוקים, ואין משיירין בפרשה פחות משלשה פסוקים, ולא יקרא הקורא פחות משלשה פסוקים עכ"ל.

ולכא'ו הרי כבר כתב הרמב"ם בהל' א' דעזרא תיקן שיהו קורין שלשה בני אדם ולא יקראו פחות מעשרה פסוקים ואמאי הוצרך שוב הרמב"ם לחזור על זה בהל' ג' ולא יהיו הקורין פחות משלשה אנשים.

ואפשר דכוונת הרמב"ם דבהל' א' הביא הרמב"ם את תקנת משה ומה שהוסיף עזרא לתקן, אך בזה בלבד היה ס"ד דבתקנת עזרא לא נאמר שאין קורין בתורה בפחות משלשה אנשים אלא דלכתחילה צריך לקרות שלשה אנשים אבל אם א"א לקרות שלשה אנשים יקראו אפילו לשתי אנשים, ועל זה הוסיף הרמב"ם בהל' ג' ולא יהיו הקורין פחות משלשה אנשים היינו שאין קריאה בפחות משלשה אנשים, ואין זה רק לכתחילה, אלא שעזרא תיקן שלעולם אין קריאה בפחות משלשה אנשים.

יבואר אם לאחר תקנת עזרא אפשר לקרות כתקנת משה

ובמה שביארנו המנהג שקוראין בברכה משום שמתקנת משה רבינו היה סגי בג' פסוקי אחד גברא, וא"כ לקריאת פרשת זכור דאורייתא סמכין על תקנת משה דסגי בג' פסוקי אחד גברא, **הראוני בכתבי מרן הגאון רבי דב לנדו שליט"א** שהוכיח דמדברי הגרע"א משמע דס"ל דלאחר תקנת עזרא א"א לקרות כתקנת משה.

דבשני"ת רעק"א תנינא תשו' א' דן בדבר מקום אחד שבתענית בה"ב שאחר החג היו במנחה עשרה מתענים, ועוד כהן ולוי שלא התענו, וטעו וקראו לכהן, ואחר שבידק לאחריה נזכרו שעשו שלא כהוגן, ונסתפקו אם יקראו אחריו הלוי, או שיקרא כהן פעמיים, כמו שאם אין לוי בבית הכנסת קורא כהן פעמיים. והאריך בזה הרעק"א שם, ובסוף דבריו כתב וז"ל דאם ניהוש לדעת הט"ז [דאסור לעלות מי שאינו מתענה,

וברכתו ברכה לבטלה] דקריאתו אינו כלום, וכיון שאין קוראים אחריו ג' ישראלים קריב הדבר אצלי דגם ברכתם לבטלה, דכיון דאין מקיימים תיקון חז"ל לקרוא ג' לא עשו ולא כלום, עכ"ל. ומסתמית דברי הגרע"א משמע דכללא קאמר דבכל קריאה פחות מג' גברי הוו הברכות ברכות לבטלה ואפילו בקריאה של שני וחמישי.

ומבואר דלאחר תקנת עזרא שתיקן שיקראו ג' גברי עשרה פסוקים אם קראו פחות מג' גברי הוו הברכות ברכות לבטלה, ולא אמרי' שעזרא לא עקר את התקנה הראשונה של משה רבינו דסגי בחד גברא ותלתא פסוקי, אלא מעתה אין קריאה פחות מג' גברי.

אולם כל זה אם נימא כמו שמבואר במאירי דלא פליגי בגמ' בב"ק שתי התירוצים והכל תירון אחד, אבל לדעת הט"ז דפליגי בגמ' מה היה תקנת משה, ולתירון בתרא תקנת משה היה לקרות תלתא גברי ותלתא פסוקי, א"כ אין רא"י מהרע"א דלאחר תקנת עזרא נעקרה תקנת משה, דאפשר דס"ל דגם תקנת משה היה שיקראו תלתא גברי.

יבואר דלהראשונים דפרשת זכור מדרבנן אי אפשר לברך

עוד העירוני דהא נחלקו הראשונים אם פרשת זכור מדאורייתא וא"כ אף דבשו"ע בסי' תרפ"ה סעי' ז' כתב יש אומרים שפרשת זכור וכו' מדאורייתא, אין זה אלא למיחש להני ראשונים דסברי שהוא מדאורייתא אבל מאן יימר דגם להקל נסמך עלייהו, ואפשר דבמקום ברכה לבטלה חיישי' לשיטות הראשונים דפרשת זכור רק מדרבנן, וא"א לברך.

יבואר אם אפשר לברך כשעולה רק אחד

ובעיקר הנידון אם יכול לברך כשעולה רק אחד יעו' בתשובות והנהגות ח"ג ס' רכ"א **שהביא שמרן הרב שך זצ"ל** היה חולה ולא יכול לילך להתפלל בציבור, וביקש ממניין בחורים לבוא אצלו קודם התפלה כדי לקרוא פרשת זכור לכד בלא קריאת ז' עולין לפרשת השבוע, והסתפק אם עליו לברך ברכת התורה, עד שהביאו לו פסק הגאון רבי שמואל ואזנר זצ"ל שיש לברך, ועיי' שם שפקפק על הוראה זו.

והנה במ"ב בסי' תרפ"ה ס"ק ב' כתב דאם שכחו הצבור לקרות פרשת שקלים וה"ה בשאר השלשה פרשיות, אם כבר אמר הפטרה של סדר השבוע בברכותיה ונזכרו צריכים לחזור ולהוציא ס"ת ולקרות הפרשה בברכה לפניה ולאחריה ויאמר אח"כ קדיש ויפטיר בלא ברכה לפניה ולאחריה עכ"ל.

והנה לכא' לאחר שכבר קראו ההפטרה אין הקריאה של פר' שקלים חשיב המשך לקריאה שקראו קודם לכן, והיו בקריאה חדשה, ואע"פ כן כ' המ"ב דעולה אחד ומבדק לפניה ולאחריה, אי שך לדחות דכיון שטעו במה שקראו ההפטרה אכתי חשיב המשך הקריאה שקראו קודם לכן והרי הוא מצטרף לכל העולים שקראו לפניו ולא היו עולה אחד.

ענותנותו של משה מראה גודל מקוהה של תורה

ניטל חכמתו ממנו ורק כשמשפיל דעתו זוכה לחכמה שהקב"ה נתן חכמתו למי שמרגיש שכל חכמתו אינו אלא מנתה מהקב"ה ואינו בזכות עצמו. ואגרת הרמב"ן תהיה נר לרגליו שכתב שמדת הענוה היא טובה מכל המדות טובות, וכתב עוד וכאשר נתנהג במדת הענוה להתבושש מכל אדם ולהתפחד ממנו ומן החטא, אז תשרה עליו רוח השכינה ויוז כבודו ויהי עולם הבא. וכתב עוד וכל אדם יהיה גדול ממך בעיניך. ואם חכם או עשיר יותר, עליך ללבוש. ואם רש הוא ואתה עשיר או חכם ממנו, חשוב בלבך כי אתה חייב ממנו והוא זכאי ממך. שאם הוא חוטא הוא שוגג ואתה מזיד.

ולכאורה קשה הרי הוא סותר עצמו במחשבתו שכשרואה חכם ממנו צריך לומר שהרי הוא גדול וחכם ממני וכשרואה מי שאינו חכם כ"כ אומר אני מזיד והוא שוגג, ואיך יכול לסתור מחשבתו תמיד, **ושמעתיה מהגאון ר' אליהו דיסקין שליט"א לבאר**, שהרי האדם עצמו חושב כשרואה מי שאינו חכם כמזה אומר בלבו שאני חכם יותר וכשרואה מי שחכם יותר אומר שאני צדיק ממנו, שאם אני הייתי חכם יותר הייתי גדול ממנו, וכיון שהאדם יכול לחשוב מחשבות הסותרות משום שרוצה להרים קרנו בעיני עצמו א"כ כשהאדם יודע בגודל חובותיו התועלת של מדת הענוה הרי הוא חושב בכל דבר כפי מה שהענוה תחייב אותו.

והנה התורה מביאה האדם לענוה, והענוה מביאה לתורה, וכן הוא בכל קניני התורה שצריך להתחיל מעצמו לנהוג במיעוט תענוה ומהתורה מביאה את האדם להנהגה של מיעוט תענוה.

ושמעתיה מראש ישיבת חברון הגאון ר' הלל זאקס זצ"ל שאמר שכשם שהקנינים של המלכות והכהונה הם זכויות שהכהונה והמלכות נותנת לאדם כן קניני התורה הם זכויות שהתורה נותנת לאדם את המ"ח קנינים וזוכה על ידי התורה לענוה יתירה ושמעתי בשם מרן בעל אבי עזרי זצ"ל שגם הגדולים בישראל לפעמים קרנו בעיני מושלמים בהכל אבל מי שהיה מוגים דעתו לא היו לעולם גדולי ישראל.

כאפרסת לא מרבכם מכל העמים חשק ה' בכם וגו' אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל חושקני בכם שאפילו בשעה שאני מושפיע לכם גדולה אתם ממועטין עצמכם לפני נתיני גדולה לאברהם אמר לפני ואנכי עפר ואפר למשה ואהרן אמר ונחנו מה לדוד אמר ואנכי תולעת ולא איש, אבל עובדי כוכבים אינן כן נתיני גדולה לנמרוד אמר הבה ננכה לנו עיר לפרעה אמר מי ה' לסתרים אמר מי בכל אלהי הארצות וגו' לנבוכדנצר אמר אעלה על במתי עב, לחזיר מלך צור אמר מושב אלהים ישבתי בלב מים, ומבואר דבהכנות הקב"ה לכלל ישראל הוא מי שאינו תולין הגדולה לעצמם ואמרו חכמים בפסחים דף ס"ו כל המתיראם אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו אם נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו, וראיתי בספר ילמדנו רבינו פרק ב' משנה ה' שכתב משה לזו, שם שבא לבקש תרומה מעשרי ותן לו ש"ק של 10000 דולר ודבר אחד נהנין גלגלו לאחר שעה קלה בקש ממנו העשיר טובה, אמר לו אין לי זמן הלך העשיר וביטל הש"ק, והגיע העני אליו בחזרה לבקשו להחזיר הש"ק, ואמר לו הרי אין לך זמן אלי ואיך היה לך זמן לבוא אלי, וכן אצל הקב"ה איך שהאדם מקבל את הגדולה כך הקב"ה מושפיע עליהם, ואם מתייחר חכמתו מסתלקת ממנו.

וכתב שאצל העשיר אפשר שאסור לו לבטל משום נדרי מצוה, אבל הקב"ה מבטל נתינתו כדי להועיל להאדם שיעמוד בדרך טובה.

ואמרו בגמ' עירובין דף ג"ד עמוד א' אמר ליה לא תניב אכרעך עג' דמפרשת ל' הני קראי מאי דכתבי וממדבר מתנה וממתנה נחליאל ומנחליאל במות ומבמות הגיא אמר ליה אם אדם משים עצמו כמדבר זה שהכל דשין בו תורה ניתנה לו במתנה וכיון שניתנה לו במתנה נחלו אל שנאמר וממתנה נחליאל וכיון שנחלו אל עולה הגדולה שנאמר ומנחליאל במות ואם מוגים לבו הקדוש ברוך הוא מושפיל ומבמות הגיא ואם חזרו בו הקדוש ברוך הוא מגביהו שנאמר כל גיא ינשא, ומבואר דכל שמגים דעתו

איתא במדרש פרשת תרומה פרשה לג' סימן א' יש לך אדם לוקח מקח ובני אדם אינן יודעין מהו אבל משכר הסרסור נותרה מה לקח, כך התורה אין אדם יודע מה היא אלא משכר שלקח משה שנאמר (שמות לד) ומשה לא ידע כי קרן אור פניו בדברו אתו. ובספר ישמח ישראל עמד במה שאמר המדרש שהשכר של התורה הוא ומשה לא ידע כי קרן אור פניו אמאי לא הביא הפסוק ויראו בני ישראל כי קרן אור פניו שהשכר של משה רבינו שהוא שכר הסרסור היה שקר אור פניו, ולמה הביאו המקרא ומשה לא ידע כי קרן אור פניו, והוא דבר שצריך תלמוד.

וכתב שם ליישב באריכות דברים שכל שידעיתו בתורה רחבה מאוד הרי הוא יודע כמה שאינו יודע, ויודע פחיתותו יותר, (ויודע שהמגיד דרובנא ביקשו הבעל התניא לומר לו מוסר ואמר שמה שאני יודע הרי יודע ומה שהרב לא יודע גם אני לא יודע וההבדל בינינו הוא במה שהרב יודע ואני לא יודע אבל יש הרבה נותר מה שהרב לא יודע ממה שהרב יודע יותר ממני). ובסו"ד כתב וז"ל וזה דברי המדרש משכר הסרסור אתה יודע מעלת המוכר, מה כתיב ולא ידע משה כי קרן עור פניו עי"ש, וענין הקירון עור פנים היא זה מה שלא ידע מדרגתו אחר לקיחתו לוחות השניות ואחריה חיותו ארבעים יום ברקיע, לחם לא אכל ומים לא שתה, ונעשה כמלאך, ואעפ"כ לא הריש זאת, ומה נתיבולו אהרן והקנים אשר יהיה באפשרי לילוד אשה במדרגה כזאת, וגם זה היה על ידי לימוד התורה, יצפון לישרים תושיה, היינו ע"י התורה"ק יוכל לצפון בתוכו כל הגדלות, ומה לקחו מוסר איך לעבוד את ה'.

ונמצא דאם רוצים לידע שכר הגדול של התורה היא שיתכן שאדם גדול כמשה לא ידע שקרן אור פניו מרוב השגותו בידיעת ד' יתברך ראה את אפסיותו של האדם ונעשה עניו יותר וזה מראה את חשיבות מקוהה של תורה כמה גדולה היא.

ואמרו בגמ' חולין דף פ"ט עמוד א' אמר רבי יוחנן משום רבי אלעזר בר' שמעון כל מקום שאתה מוצא דבריו של רבי אלעזר בנו של רבי יוסי הגלילי בהגדה עשה אוני